

Prostorna konstrukcija interpretacije smrti

Florijančić, Zvonimir

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:457999>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA VIZUALNE I MEDIJSKE UMJETNOSTI
SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ LIKOVNA KULTURA

ZVONIMIR FLORIJAČIĆ

ESTETIKA SMRTI

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:

izv. prof. dr. art. Tihomir Matijević

SUMENTOR:

dr. art. Margareta Lekić, umj. sur.

Osijek, 2021.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____ potvrđujem da je moj _____ rad
pod naslovom _____
_____

te mentorstvom _____
rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, _____

Potpis

_____

SAŽETAK

Rad pod nazivom "Estetika smrti" sačinjen je od dva elementa koji svojim spajanjem imaju u cilju prikazivanje smrti kao estetski privlačne. Prikaz kostiju koje direktno upućuju na smrt su "uljepšane" kroz proces kristalizacije.

Unutar razrade teme ovog djela, razotkrivena je ona smrt koja je u kapitalističkom društvu uvelike marginalizirana, a to je smrt za koju je odgovorna velika većina društva. Srž ove teme se ne nalazi u domeni veganske radikalnosti niti ikakve vrste duhovnosti, nego govori o specifičnoj odgovornosti ubijanja koju ljudi većinom ne prihvaćaju. Mnogi od nas su revoltirani tradicionalnim činom klanja životinja, ne shvaćajući pritom da iste stvari stoje iza svakog našeg obroka.

Razrada ove teme posvećena je pogledu na smrt kao nešto čemu moramo posvetiti više poštovanja kako bi znali njenu pravu težinu te pritom ne osuđivati ni okretati glavu od iste.

Ključne riječi: Smrt, skulptura, kosti, plava, bijela, kristal, kristalizacija, prehrana

SUMMARY

The work entitled "Aesthetics of Death" is composed of two elements which, by their merging, aim to present death as aesthetically appealing. The depiction of bones that directly point to death is "beautified" through the process of crystallization.

Within the elaboration of the theme of this work, the death that is largely marginalized in capitalist society is revealed, and that is death for which the vast majority of society is responsible. The core of this topic is not in the domain of vegan radicalism or any kind of spirituality, but speaks to the specific responsibility of killing that people mostly do not accept. Many of us are revolted by the traditional act of slaughtering animals, not realizing that the same things are behind each of their meals.

The elaboration of this topic is dedicated to the view of death as something to which we must pay more respect in order to know its true weight, without condemning or turning our heads away from it.

Keywords: Death, sculpture, bones, blue, white, crystal, crystallization, diet

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. IDEJA RADA.....	2
2.1. KOST KAO OSNOVA.....	2
2.2. KRISTALNA FORMA.....	4
2.3. ORGANSKO I ANORGANSKO.....	5
3. SIMBOLIZAM BOJE.....	6
3.1. KOŠTANA BJELINA.....	7
3.2. PLAVA.....	8
4. PROCES KRISTALIZIRANJA I PREOBRAŽAJ.....	9
4.1. KEMIJSKA SVOJSTVA MODRE GALICE.....	9
4.2. KEMIJSKI PROCES U PRAKSI.....	10
5. MORALNO PREISPITIVANJE.....	12
5.1. RADIKALNOST I OPREČNA MIŠLJENJA.....	12
5.2. TRADICIJA U SUVREMENOSTI.....	14
6. ZAKLJUČAK.....	18
7. LITERATURA.....	19
8. MREŽNI IZVORI.....	19
9. SLIKOVNI PRILOZI.....	21

1. UVOD

Estetika, kao jedna od grana filozofije, pokušava odrediti i definirati glavne smjernice onoga što je lijepo. Cilj ovog rada je prikazati proces metamorfoze materijala, vizualno i prostorno, od grotesknog i vizualno odbojnog prema prihvatljivom i estetskom, uz paralelno promišljanje o današnjim moralnim pitanjima ljudske prehrane - pozivajući se na tanku liniju koja se nalazi između života i smrti.

Opreka između veganstva i industrijske proizvodnje mesa danas postaje sve češća tema te zbog toga u ovom radu rasprava pronalazi “zlatnu sredinu” između radikalnog mišljenja vegana i nemoralnog ponašanja unutar masovnog uzgoja životinja. Kroz razradu ove teme također se uzimaju u obzir tradicionalni procesi proizvodnje hrane, ponajviše mesa, koji karakteriziraju tradiciju ruralnih prostora istočne Hrvatske.

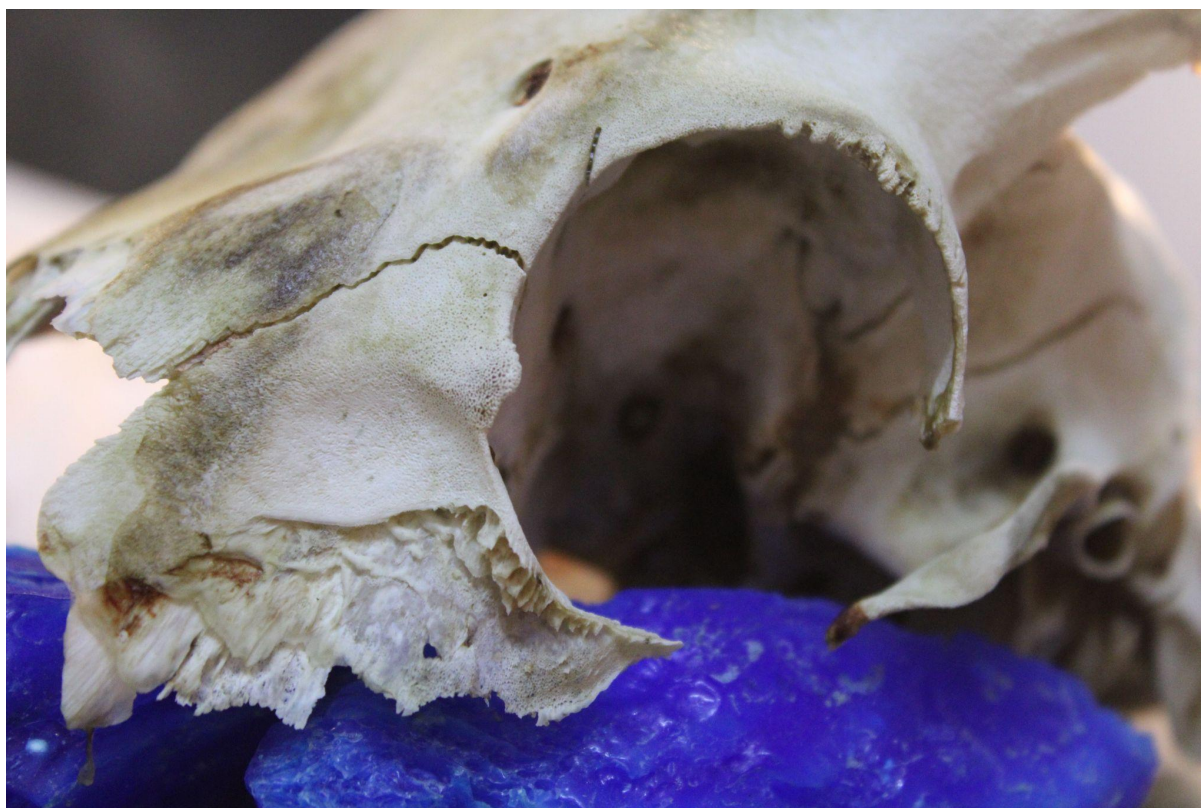
Osnovna zamisao tehničkog rješenja rada temelji se na kristalizaciji životinjskih kostiju u modroj galici. Zamišljen kao prostorna instalacija, sastoji se od nekoliko različitih dijelova koje povezuje tehnička izvedba i koncept. Rad je sačinjen od tri staklene kutije u kojima se nalaze tri različite lubanje koje pripadaju ovci, svinji i govedu. Pored tri lubanje nalazi se šest cilindričnih posuda u kojima se nalaze razne kosti nedefinirane vrste. Sve kosti su provučene kroz proces kristalizacije tijekom kojeg se na njima razvijaju plavi kristali modre galice.

Slika 1.: Estetika smrti

2. IDEJA RADA

Ideja iza ovog rada zasnovana je na odnosu značenja glavnih elemenata u radu. Svaki dio rada ima svoju važnost na značenju u cilju pronalaženja smisla unutar pukih kontradikcija. Kroz razradu ove teme, osnovna simbolika elemenata poprima suprotno značenje s ciljem da potakne gledatelja na razmišljanje izvan okvira. Odnos kosti i kristala (slika 1.) nas uvodi u igru teza o tome što je zapravo živo, a što ne. Dovođenje ovih elemenata u opreku čini osnovu za daljnji razvoj samog koncepta.

Slika 2.: Odnos kosti i kristala

2.1. KOST KAO OSNOVA

Kost možemo definirati kao tjelesnu strukturu sačinjenu od koštanog tkiva. Koštano tkivo spada u skupinu vezivnih tkiva te njegova glavna uloga jest podupiranje čitavog tijela. Skup svih kostiju u tijelu čine kostur te tako igraju glavnu ulogu u kretanju i podupiranju. Kost kao takve su čvrste, tvrde i jake te zbog svog sastava mnogo teže propadaju spram ostalih dijelova tijela. U određenim uvjetima sposobne su ostati čitave milijunima godina te su vrlo

otporne na utjecaj vremena i prostora u kojem se nalaze. Kada ih gledamo u tom kontekstu, možemo reći da su one u jednu ruku i besmrtno.

Kosti korištene u ovom radu svoje porijeklo vuku isključivo iz domaćih životinja koje su uzgojne na poseban i tradicionalan način specifičan za ruralne prostore Slavonije. Uzgoj životinja na tradicionalan način se uvelike razlikuje od industrijskog uzgoja. Sam čin ubijanja životinja radi prehrane postao je tradicionalan element slavonske baštine te je duboko ukorijenjen. Nastavlja se generacijama, unatoč bržem, efikasnijem uzgoju kojeg nam pružaju moderna vremena.

Pogled na kosti kroz domaći uzgoj ukazuje na njih kao jedini dio životinje koji se ne iskorištava, unatoč nastojanju da se svaki dio životinje upotrijebi maksimalno, što nas usmjerava na zaključak da se žrtva te životinje u korist obiteljske zajednice uvelike poštuje. Takav način prehrane udaljava nas od svih negativnih strana koje prate mesnu ishranu.

Također, odnos prema činu ubijanja se u potpunosti razlikuje: jedan od ciljeva prodaje mesa trgovačkih lanaca jest distanciranje od samog čina klanja i ubojstva, od kojeg tradicionalni uzgoj ne bježi, već se direktno s njime suočava.

Kosti kao takve, u ovom radu, služe kao simbol priznanja žrtve koje priroda podnosi radi našeg boljitka. Kao upotpunjavanje svrhe koju im zadaje čovjek, njihovo korištenje u ovom radu, kao i promjena namjene iz otpada u umjetničko djelo, pridodaje na samoj važnosti i simbolici kostiju (slike 2 i 3).

Slika 3.: Kosti lubanje

Slika 4.: Kosti lubanje

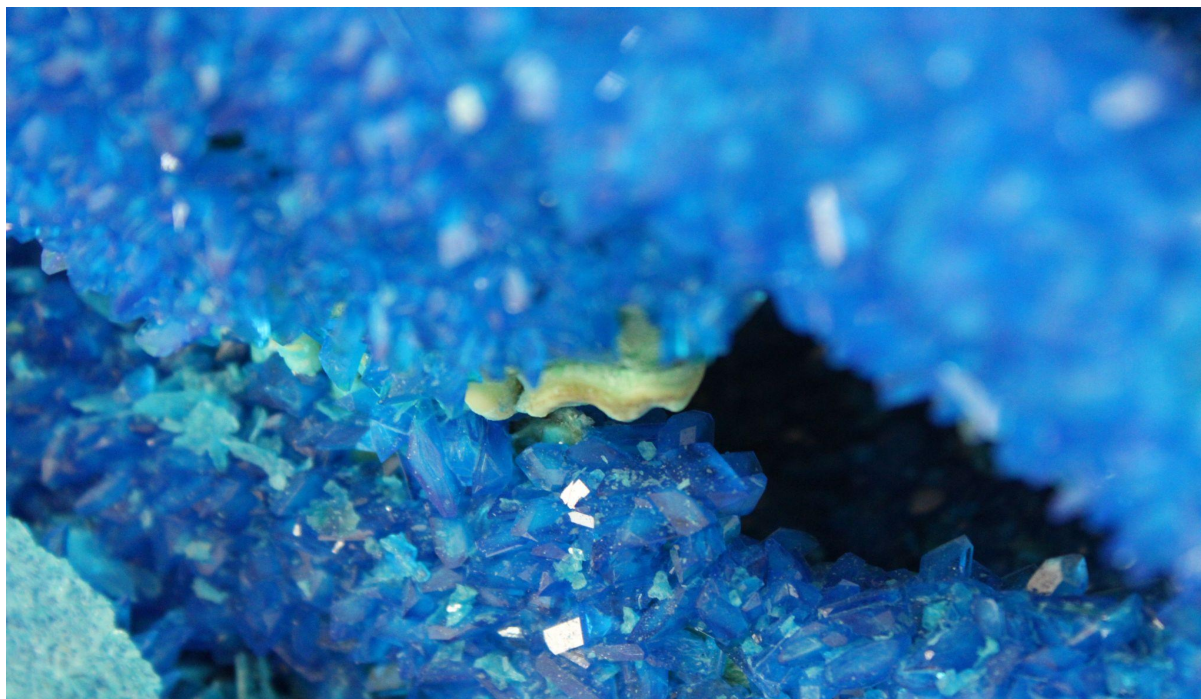

2.2. KRISTALNA FORMA

Ključan element u ovome radu čini modra galica. To je kemijski spoj koji izvorno nastaje spojem vode i bakrovog(II) sulfata. Bakrov(II) sulfat kemijski je spoj sivo bijele boje koji se lako veže za jednu, tri ili pet molekula vode te se tako iz praha pretvara u kristal bogat modrom bojom. Ova kemikalija, koja se koristi kao fungicid u vinogradima, idealna je za kristalizaciju te je tako sama po sebi podložna manipulaciji u obliku i prostoru.

Kristalna forma (slika 4) također nosi određenu simboliku. Kristal je trodimenzionalna tvorevina u krutom agregatskom stanju koji karakterizira periodično slaganje atoma ili molekula. Simetrija po kojoj su atomi posloženi direktno utječe na fizikalna i kemijska svojstva cijele strukture.¹ Od kad je čovječanstva, ljudsko oko je fascinirano izgledom kristala. Samo po njihovoj ljepoti dalo bi se zaključiti kako nose veliku estetsku vrijednost. Ljudi ih nose kao nakit te na taj način poboljšavaju svoj izgled, odnosno pridodaju si na estetskoj vrijednosti. Tako i ova galica, iako ne baš skupocjen primjerak, i dalje predstavlja estetsku vrijednost svojih rođaka.

Kristalna forma stoga, u ovome radu, nosi simbol jedne stabilne i čvrste konstrukcije koja predstavlja određenu estetsku vrijednost isključivo vezanu za osjetilo vida.

Slika 5.: Kristali modre galice

---

¹ Izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Kristali. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34004>

2.3.ORGANSKO I ANORGANSKO

Organska kemija je grana kemije koja se bavi proučavanjem ugljikovih spojeva. Prema definiciji, organske tvari nastaju raspadom biljnih i životinjskih organizama. Točnije, organske tvari se mogu proizvesti kemijskim procesima koji nisu vezani uz žive organizme, ali u osnovi možemo lako zaključiti da ne postoji živi organizam kojeg ne čine organski spojevi.² Samim time, raspad umrlih organizama, kao i kosti koje za njima ostanu, sačinjene su od organskih spojeva.

S druge strane, modra galica je spoj koji spada u područje anorganske kemije. Anorganska kemija je grana kemije koja se bavi proučavanjem kemijskih svojstava svih atoma osim ugljika i njegovih spojeva; osim ugljične kiseline i njezinih soli (karbonata), sve ostale spojeve ugljika proučava organska kemija.³

Kost sama po sebi, u teoriji još uvijek dio organskog, tj. onoga što čini život, poprima sasvim obrnuto značenje; nekada osnova i srž živog bića sada postaje mrtvi podsjetnik onoga što je nekada postojalo.

Kontradiktorno, bakrov(II) sulfat, jedna anorganska kiselina koja je sama po sebi otrovna, za niže organizme i pogubna, poprima sasvim drugačiji oblik; u idealnim uvjetima razvija se i raste, poprima element živoga te tako mrtvu kost koristi kao podlogu za rađanje i rast kristala.

---

² Izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Organska kemija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45483>

³ Izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Organska kemija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2887>

3. SIMBOLIZAM BOJE

Boje su jedan od najvažnijih elemenata naše vizualne percepcije. Sačinjene od valnih duljina, one se stvaraju kao moždana interpretacija vibracija. Sve oko nas ima određenu boju. Boje, kao i miris, dodir i sluh, imaju svojstvo prenošenja informacija o okolini u kojoj se nalazimo. Za stvaranje boje u našem mozgu potrebna je svjetlost koja se odbija od predmet te valove boje prenosi do naših očiju.

Unutar rada, boje koje se ističu su plava i bijela (slika 5). Bijela boja kostiju dovedena je u vezu s plavom te se njihovo značenje spaja u jedno. Umjesto korištenja crne boje u radu, koja bi svima prva pala na pamet na spomen smrti, korištena je plava, kako bi se naglasak sa negativnog usmjerio na počast žrtvi. Na taj način korištenjem boja pokušava se smanjiti težina smrti koja je gledatelju poslužena te ju tako i prihvatiti.

Slika 6.: Kombinacija bijele i plave boje

3.1. KOŠTANA BJELINA

*Bijela nije samo odsustvo boje; to je blistava i pozitivna stvar, žestoka poput crvene, jasna poput crne... Bog slika u raznim bojama; ali nikad tako sjajno, gotovo zadivljujuće kao kad slika bijelom.*⁴

Kada govorimo o fizikalnim svojstvima, sunčeva svjetlost je bijela svjetlost koja se sastoji od svih valnih duljina, odnosno od svih boja u vidljivom spektru. Kada bi propustili bijelu svjetlost kroz prizmu, vidjeli bi kako se ona dijeli na sve boje; bijela svjetlost reflektira sve boje.

Kao i sve ostale boje, bijela također nosi svoju simboliku. Tijekom povijesti, bijela se pokazuje kao simbol čistoće i nevinosti, kako u europskim, tako i ostalim svjetskim kulturama. Simbol je neokaljanosti i djevičanstva, no također se uvelike pojavljuje kao simbol božanske moći. Sveti Duh se u kršćanstvu prikazuje kao bijela golubica, a Isusa simbolizira bijelo janje. Također bijela predstavlja simbol mira, poput bijele zastave.⁵

Bijela boja je tijekom povijesti imala veliku ulogu u prikazivanju socijalnog statusa. Unutar europskih i azijskih kultura, svijetla put predstavljala je pripadnost visokom staležu; niži staleži poput seljaka, koji su većinu vremena provodili na suncu, bivali su preplanule kože, dok su pripadnici plemstva boravili dalje od sunca. Naziv "plava krv" predstavljao je pripadnike plemstva, jer su se na njihovoj koži mogle vidjeti vene zbog manjka pigmenta.

---

⁴ Gilbert Keith Chesterton (1874.-1936.), britanski pisac. Izvor: *Moć boja*. Bijela. Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, ožujak - rujan 2009. str. 47

⁵ Izvor: *Moć boja*. Bijela. Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, ožujak - rujan 2009. str. 47-56

3.2. PLAVA

Iako je plava boja nekada bila zapostavljena u prošlosti, njena upotreba oživljuje tijekom 12. i 13. stoljeća kada se pojavljuje pojavljuje u umjetnosti, odjeći i ilustraciji tadašnjih europskih kultura. Velika prekretnica za plavu boju i njeno značenje dolazi zajedno sa kršćanskim povezivanjem plave boje neba s rajem. Također se ikonografski Djevica Marija počinje prikazivati s plavim plaštem ili s plavom odjećom. Zbog toga se plava počela smatrati kao idealnom bojom koju bi nosile žene. Bogorodica bi ispod plavog ogrtača najčešće nosila crvenu odjeću te se stoga takva kombinacija boja razvila kao simbol Božje Majke.

Kako je plava dobivala na važnosti u ikonografiji, tako je paralelno dobivala važnost unutar hijerarhije društva. Povezivanje plave boje sa nebeskim i božanskim dovela je do toga da se njena upotreba raširila u aristokratskom društvu. U tom razdoblju, plava boja u kombinaciji s tri zlatna ljljana postaje simbol kršćanskih vladara.

Kako je plava boja postala boja europske elite, tako se i pojačala njezina proizvodnja, što je rezultiralo značajnim promjenama u gospodarstvu. Tijekom 16. stoljeća se pojavljuje indigo koji se uvezio iz Amerike te je tako i uzdrmao proizvodnju plave boje koja se tada u Europi proizvodila iz biljke vrbovnika. Uvoz američkog indiga u početku loše utječe na europsko gospodarstvo, no unatoč tome njegova široka uporaba dovela je do velike potražnje, te je tako plava boja postala pravim pokazateljem bogatstva.

Plavu boju danas često možemo naći i u politici, gdje se ona između ostalog povezuje i sa mirom, kao na primjer na zastavama NATO saveza, Europske unije i Vijeća Europe.⁶

---

⁶ Izvor: *Moć boja*. Plava. Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, ožujak - rujan 2009. str. 57-68

4. PROCES KRISTALIZIRANJA I PREOBRAŽAJ

4.1. KEMIJSKA SVOJSTVA MODRE GALICE

Bakrov(II) sulfat je bakrova sol sumporne kiseline u kojoj je bakar dvovalentan. Kemijska formula bakrova(II) sulfata je CuSO_4 . Čisti bakrov(II) sulfat je bijele boje, no kako navlači vlagu iz zraka, brzo prelazi u bakrov(II) sulfat pentahidrat. Tvari koje upijaju vodu iz zraka nazivamo higroskopsnima. Kemijska formula bakrova(II) sulfata pentahidrata je $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$. Molekula modre galice sastoji se od četiri molekule vode koje su spojene na atom bakra, dok atomi sumpora stoje kao veza između atoma bakra. Peta molekula vode je vezana vodikovim vezama za sulfatni ion. Prema tome, ovaj spoj bi bilo točnije zapisati na ovaj način: $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]\text{SO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$.

Bakrov(II) sulfat pentahidrat spada u skupinu hidrata. Hidrati su spojevi koji u sebi sadrže vodu u obliku H_2O molekula te pretežno imaju određen broj molekula vode za koju će se vezati. U Hrvatskoj enciklopediji, navedeno je sljedeće:

Uz neke je ione voda toliko čvrsto vezana da oni ulaze u kristalnu rešetku kao akvakompleksni ioni, pa nastaju soli s kristalnom vodom. Tako se npr. ioni $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]^{2+}$ i $[\text{SO}_4(\text{H}_2\text{O})]^{2-}$ vežu u bakrov sulfat pentahidrat, $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$.⁷

Proces hidratacije u kemiji je opisan kao vezanje iona, molekula ili koloidnih čestica za molekule vode. Dakle, voda koja se veže za CuSO_4 je vezana procesom hidratacije te se tvori kristal, tj. ta voda dio je kristalne rešetke, stoga tu vodu još nazivamo i kristalnom vodom.⁸

Bakrov(II) sulfat se industrijski dobiva na način da se čisti bakar otapa u 70%-tnoj otopini sumporne kiseline uz prisustvo kisika iz zraka. Ponajviše se koristi unutar poljoprivrede i vinogradarstva kao zaštitno sredstvo protiv gljivičnih infekcija te raznih drugih bolesti biljaka, ali se također koristi i u industriji proizvodnje boja, lakova, tekstila, kože i dr.⁹

---

⁷ Izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Hidrati. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25373>

⁸ Izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Hidratacija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25372>

⁹ Izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Bakar. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=5344>

4.2. KEMIJSKI PROCES U PRAKSI

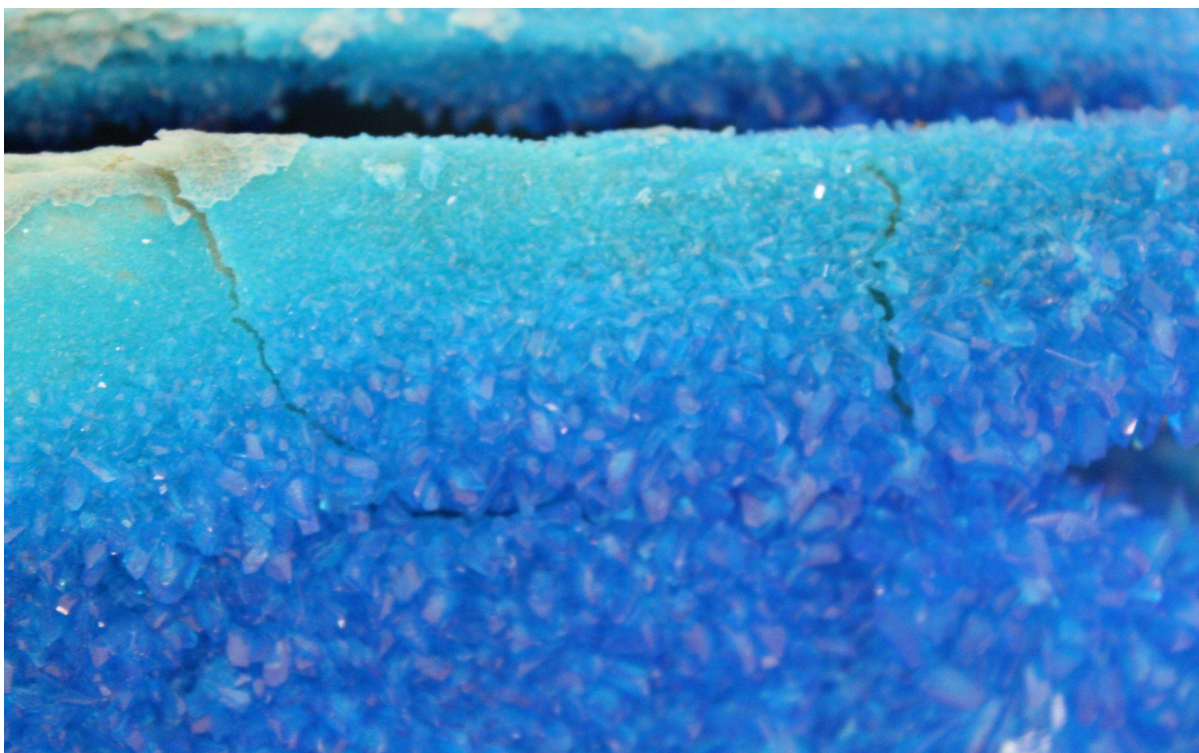
Poznavanjem kemijskih svojstava modre galice imamo što nam je potrebno za manipulaciju materijalom. Kako bi se iskoristila onako kako je zamišljeno, najvažnije je poznavanje njezine topivosti u vodi. Iako se u teoriji proces čini jednostavan, u praksi se nailazi na mnoge prepreke.

Zagrijavanjem modre galice, ona gubi vodu:

Gubitkom molekula vode, modra galica poprima oblik bijelo-sivog praha. U takvom stanju služi kao idealan indikator prisutnosti vode, te se upravo zbog toga koristi za pronalazak malih količina vlage, npr. u alkoholu.

Temperatura od 300K (26.85C^o) dovodi do otpuštanja molekula vode. U praksi, zaključeno je da dugotrajno stajanje na sobnoj temperaturi dovodi do stvaranja bijelih krhkih slojeva koji uzrokuju raspad kristala. U suštini, bijeli krhki slojevi su bakrov(II) sulfat koji bez prisutnosti vlage gubi svoju kristalnu strukturu. Veći kristali opstaju na sobnim temperaturama, no tanki slojevi kristala koji se suše dovode do raspada cijele strukture (slika 6).

Slika 7.: Raspad kristala

Veliki komadi kristala se ne raspadaju, ali se teže vežu za površinu na kojoj se nalaze, u ovom slučaju kost. Stoga jedan od najvećih problema u realizaciji ovog rada jest održavanje vlage. Nekoliko ideja je isprobano u pokušaju rješavanja ovog problema. U početku, fokus se nalazio na topljivosti: naime, polazna ideja bila je ta da ako se modra galica topi u vodi, onda se ne bi trebala topiti u tvarima koje se ne otapaju u vodi (benzin, ulje, razrjeđivač itd.)¹⁰. Tijekom razrade ove ideje i eksperimentiranja sa radom, lako se dalo zaključiti da su takve tvari vrlo problematične, svaka na svoj način, te da zapravo za sobom povlače mnoge druge probleme. Toksičnost, mobilnost, zapaljivost, promjena boje, transparentnost pa čak i cijena samo su neki od problema te se ukazala potreba za pronalaskom nekog drugog načina očuvanja kristala.

Još jedna od mnogih ideja bila je proučavanje zasićenosti otopine bakrovog(II) sulfata u vodi. Tijekom same kristalizacije, predmet (u ovom slučaju kost) koji se nalazi u prezasićenoj otopini biva obložen kristalima, no i dalje se nalazi uronjen u vodu. Kada zagrijavanjem vode napravimo prezasićenu otopinu vode i bakrovog(II) sulfata, tijekom hlađenja dolazi do stvaranja kristala unutar otopine. Kada takva otopina dugo stoji netaknuta, dobijemo kristale na predmetu i otopinu koja ne otapa kristale, niti se dalje oni iz nje razvijaju. To upućuje na zaključak da ako stavimo kristale u zasićenu otopinu te ju takvom očuvamo, kristali se neće niti topiti niti razvijati¹¹. No takav način očuvanja za sobom povlači jedan vrlo banalan problem; manjak transparentnosti zasićene otopine, unatoč prozirnomoj staklu u kojem se rad nalazi i dodatnom ovjetljenju. Otopine kroz koje se jasno može vidjeti rad nisu dovoljno zasićene kako bi rad u njima opstao.

Tijekom procesa izrade rada, uviđeno je da radovi koji su zatvoreni, tj. oni koji nemaju otvorenu izmjenu zraka oko kristala sa zrakom u prostoriji zadržavaju svoju svoju vlagu te samim time zadržavaju svoj oblik. Problem koji se javlja tijekom takvog načina očuvanja jest para koja se stvara na stjenkama stakla. Nakon mnogo različitih pokušaja rješavanja ovog problema, ispada da je rješenje vrlo jednostavno: pri premještanju rada u drugu prostoriju, dovoljnim se pokazalo samo otvoriti posudu u kojoj se nalazi kristal i pričekati da se staklo odmagli. Do sada se ovaj način, iako vrlo jednostavan, pokazao vrlo efikasan.

---

¹⁰ Izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Topljivost. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61798>

¹¹ Izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Otopina. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 8. 9. 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45894>

5. MORALNO PREISPITIVANJE

5.1. RADIKALNOST I OPREČNA MIŠLJENJA

Od svih umjetničkih djela koja su služila kao inspiracija, kao najutjecajnije ističe se djelo *For the love of God* umjetnika Damiena Hirsta. Djelo koje je nastalo 2007. godine, a sastoji se od odljeva ljudske lubanje u platini koja je optočena bijelim dijamantima (slika 7). Lubanja na svojoj čeljusti sadrži prave ljudske zube koji su nekada bili dio lubanje koju je Hirst iskoristio za svoj rad. Originalna lubanja kupljena je kod londonskog taksidermista te nakon bioarheološke analize i radiokarbonskog datiranja je otkriveno da lubanja datira iz perioda 1720.-1810. godina. Lubanja je pripadala muškarcu starom oko 35 godina, europsko-mediteranskog porijekla. Djelo služi kao podsjetnik o našoj prolaznosti na Zemlji. Hirst, koji se divio meksičkoj i astečkoj kulturi lubanja, o smrti je rekao sljedeće:

*Ne sviđa vam se pa ju maskirate ili ukrasite kako bi izgledala kao nešto podnošljivo do te mjere da postaje nešto drugo.*¹²

Slika 8.: Damien Hirst, *For the love of God*. 2007.

¹² Hirstov komentar o smrti.

Izvor: Hirst, D. : *For the love of God*, URL:<https://www.damienhirst.com/for-the-love-of-god>

Također jedna od ključnih premisa u njegovom konceptu jest industrija i trgovina dijamantima koju pokreće kapitalističko društvo; Hirst nas ovim djelom upozorava koliko se ljudske zlobe oslobađa u ovoj industriji na način da smo zaslijepljeni ljepotom dragog kamenja. Također povlači pitanje o tome tko ili što zapravo određuje vrijednost dijamanta te kako je došlo do toga da nešto što nalikuje na komad stakla ima toliku ogromnu vrijednost.

...Iznose najgore i najbolje iz ljudi [...] ljudi ubijaju za dijamante, ubijaju jedni druge¹³

S dijamantima u vezu dovodim proces kristaliziranja modre galice. Unatoč tome što modra galica i dijamant imaju mnoge razlike, oboje spadaju u skupinu kristala. Pronalazim kristale modre galice idealnim za razvoj koncepta pod tezom da imaju određenu estetsku vrijednost. Kristali koji krase kosti životinja također se referiraju na estetiku smrti koju koristi Hirst u svome djelu. Smrt koju uzrokuje radi prehrane smo prihvatili te smo ju naučili do neke mjere i ignorirati; “daleko od očiju, daleko od srca” riječi su kojima se vode današnje industrije mesa unutar kapitalističkog društva. Svi koji kupuju meso u supermarketima i velikim trgovačkim lancima kupuju pakiranja na kojima se ne nalaze prikazi ni opisi patnje koja se odigrava u pozadini tog proizvoda. Distanciranje ljudi od čina ubijanja liši ih “odgovornosti” i “težine” te tako možemo i reći da na neki način uzimaju meso zdravo za gotovo.

Ovakva proizvodnja mesa za sobom povlači i mnoge druge probleme te ju kao “ubojicu” možemo gledati i u potpuno drugačijem kontekstu; mesna industrija, a ponajviše stočarstvo se u današnje vrijeme sve češće nalazi na meti grupa za zaštitu okoliša. Prema istraživanjima, mesna industrija jedan je od glavnih proizvođača CO₂ u svijetu te se prema količini emisija nalazi ispred prometa. Još jedan od problema masovnog uzgoja stoke je taj da za sobom povlači ogromnu potražnju za žitaricama. Za potrebe uzgoja stočne hrane i dalje se krče velike površine prašume, što još više potiče globalno zatopljenje. Za većinu posjećenih stabala u amazonskoj prašumi krivo je rastuće stočarstvo¹⁴.

Prema Louise Fresco, znanstvenici i profesorici poznatoj po znanstvenom radu o globalno održivoj proizvodnji hrane, ne možemo samo tako izbaciti meso iz prehrane. Ona govori kako meso i dalje trebamo nastaviti konzumirati, ali prilagoditi proizvodnju prema očuvanju okoliša.

---

¹³ Hirstov komentar o dijamantima.

Izvor: Hirst, D. : *For the love of God*, URL:<https://www.damienhirst.com/for-the-love-of-god>

¹⁴ Izvor: Morrison, O.: Foodnavigator, “*Meat is part of a sustainable world*” Professor Louise Fresco, 24.2.2020.

URL:<https://www.foodnavigator.com/Article/2020/02/24/Meat-is-part-of-a-sustainable-world-Professor-Louise-Fresco>

Fresco navodi sljedeće:

Svima je jasno da uzgoj životinja ima utjecaj na okoliš i stvaranje stakleničkih plinova te da se sve više razmišlja o tome kako je meso opasno za konzumaciju. No, problem ne možemo riješiti na način da izbacimo iz lanca jedan od najbitnijih izvora proteina za naš organizam.¹⁵

Također, Fresco pronalazi rješenje u ispaši:

Ispaša životinja pruža najveću nadu za smanjivanje stakleničkih plinova, a ona se u svijetu provodi sve manje. Veliki dio svjetske površine je ili suh ili s druge strane previše vlažan. Zemlja za uzgoj je sve siromašnija, a tome smo krivi mi, a ne životinje. Baš ta ispaša životinja može učiniti što nitko od nas ljudi ne može, a to je nejestivo bilje pretvoriti u vrlo vrijedne usjeve i hranu.¹⁶

Ispaša u današnje vrijeme sve više postaje dio tradicije te se može pronaći samo u ekološki prihvatljivim i tradicionalnim uzgojima. Unutar velikih uzgajivača stoke koji se nalaze u Slavoniji, i dalje se može pronaći uporaba ispaše, no u velikim svjetskim proizvođačima, ona je stvar prošlosti te više nije efikasna.

Iako je velika zagovarateljica mesa, Fresco je svjesna toga da se moraju dogoditi drastične promjene unutar mesne industrije, ponajviše stočarstva, kako bi se očuvao okoliš.

5.2. TRADICIJA U SUVREMENOSTI

Tradicionalan uzgoj životinja upravo zbog očuvanja okoliša ima daleko veću vrijednost spram industrijskog masovnog uzgoja. No ovaj rad upućuje i na druge razloge zbog kojih ovakav uzgoj stavlja ispred industrije.

Kako sam odrastao na slavonskom selu, tzv. “kolinje” ili “klanje” dio je moga djetinjstva. Na ovim podnebljima, kolinje postaje dio tradicije te je daleko više od samog čina klanja i proizvodnje mesa. Kao dijete, uvijek sam se veselio kolinju jer sam znao da će se skupiti cijela obitelj, uža i šira, od najmlađih do najstarijih članova. Unatoč tome, bio sam svjestan toga da je glavni razlog okupljanja zapravo bilo ubijanje životinja. Tijekom upisa u studij odselio sam u grad, te jedna od velikih razlika koje sam uočio jest konzumacija hrane. Unutar

---

¹⁵ Fresco, L. Izvor: Agroklub, Prehrambena industrija, *Izbacivanje mesa iz prehrane neće smanjiti zagađenje okoliša - rješenje je u ispaši stoke?*, 02.03.2020. 15:00
URL:<https://www.agroklub.com/prehrambena-industrija/izbacivanje-mesa-iz-prehrane-nece-smanjiti-zagađenje-okolisa-rjesenje-je-u-ispasi-stoke/57821/>

¹⁶ Fresco, L. Izvor: Agroklub, Prehrambena industrija, *Izbacivanje mesa iz prehrane neće smanjiti zagađenje okoliša - rješenje je u ispaši stoke?*, 02.03.2020. 15:00
URL:<https://www.agroklub.com/prehrambena-industrija/izbacivanje-mesa-iz-prehrane-nece-smanjiti-zagađenje-okolisa-rjesenje-je-u-ispasi-stoke/57821/>

cijele obitelji, jedino meso koje se konzumira je ono iz domaćeg uzgoja, stoga smatram da sam tijekom odrastanja naučio koliko treba truda, vremena i posvete da bi se komad mesa donio na stol. Vesele ilustrirane kokoške na pakiranju pilećih prsa bile su totalna suprotnost od onoga što sam poznao, a naučio sam da se pilići sve samo ne vesele kada ih se pretvara u pileća prsa. Ono što ovdje želim reći je da znanjem kako naša hrana dolazi na stol dolazimo do svijesti o tome što je u jednu ruku loše za čovječanstvo, kratkoročno i dugoročno.

Tijekom izložbe Slavenskog biennala pod nazivom *Slika kao virus* u Muzeju Likovnih Umjetnosti u Osijeku, naišao sam na rad Denisa Butorca pod nazivom *Homesick*. Rad se sastoji od osam fotografija koje prikazuju degutantne kompozicije dijelova domaćih životinja (slike 8 i 9). U svome djelu, Butorac prikazuje svoju percepciju i stav o činu klanja životinja. Butorčeva percepcija klanja je potpuno drugačija od onoga što *Estetika smrti* prikazuje; on govori o šokantnom činu koji je surov i okrutan, no unatoč tome duboko utkan u tradiciju te se ponavlja naraštajima, prenosi s koljena na koljeno.

Slika 9. : Denis Butorac, *Homesick*. 2018.

Svoj sukob sa tradicijom Butorac rješava na način da se postavi u ulogu pasivnog promatrača te tako bilježi svoj doživljaj:

Od malih nogu sam odbijao sudjelovati u tim prilikama pa sam često bio suočen s nerazumijevanjem i uvredama. Revoltiran sveprisutnim i duboko ukorijenjenim uvjerenjem da se sposobnost ubijanja životinje može protumačiti kao potvrda muškosti, pokušao sam nadvladati svoj strah i gađenje te sam, kao pasivan promatrač, prisustvovao činu klanja. Svjedočim ovoj nametnutoj dužnosti, koja je ujedno i društveni događaj u kojem domaćin i njegovi pomagači traže međusobnu potvrdu, temeljenu na emocionalnom poricanju. Poput inicijacije, uređujem posljedice ovog rituala muškosti kako bih sačuvao neugodna sjećanja i stvorio nova, uspostavljajući tako novi model povezivanja sa svojom obitelji i okolinom u kojoj sam odrastao¹⁷.

Slika 10.: Denis Butorac, *Homesick*. 2018.

Upoznavajući bolje ovaj rad, zaključio sam kako imam u potpunosti drugačiji pristup ovoj temi. Intrigiran Butorčevim razmišljanjem, odlučio sam se više pozabaviti ovom temom te ju razraditi na svoj način, unutar domene mojih stavova koji su ukorijenjeni u meni od malena. Moja prva reakcija na ovaj rad nije bila zgražanje, nego prihvaćanje prizora koji su se ispred mene nalazili. Takvi prizori mi nisu navika, nego sam kroz odrastanje naučio cijenu hrane i mesa. Takvi prizori i takav “zločin” protiv života je naša moralna cijena koju moramo platiti

¹⁷ Izvor: Butorac, D. : *Homesick*. URL:<https://www.denisbutorac.com/homesick>

kako bi se prehranili. Čin klanja nije zabavan, ali jedan podsvjestan element prihvaćanja odgovornosti se oglasi u meni svaki puta kada jedem meso. Smatram da ljudi koji se ne mogu suočiti sa činom ubijanja životinja radi ishrane na taj način pokazuju licemjerje i određenu dozu nepoštovanja prema životu.

Između ostalog, poštovanje je ono što želim prikazati u ovom radu. Unutar procesa tradicionalnog klanja, svaki komadić mesa se iskoristi na životinji, ništa se ne baca. Jedina neiskoristiva stvar koja ostaje jesu upravo kosti. Kostii korištene u izradi svog rada nisu bilo koje kosti; one su nekada bile dio životinja koje su ubijene i zaklane na selu. Kao što je Hirst aludirao na prihvaćanje ljepote smrti, tako sam i ja odlučio iskoristiti ove kosti unutar procesa kristalizacije kako bih ukazao na njezinu cijenu. Trauma koju Butorac opisuje u svome radu je moralna opreka koju moramo prihvatiti kako bi se suočili sa okrutnom stvarnošću koju uzrokuje sa svakim mesnim zalogajem.

6. ZAKLJUČAK

Tijekom perioda izrade ovog rada, surađivalo se sa mnogim ljudima koji su na svoj način pomogli u realizaciji i izvedbi. No kako svaka osoba ima svoje mišljenje na navedenu temu, lako se dalo zaključiti da se mišljenja radikalno razlikuju, te da najčešće oni koji ne sudjeluju u potpunosti u proizvodnji mesa bivaju revoltirani takvim činom, dok s druge strane ljudi koji to rade shvaćaju da je to nešto što se mora učiniti kako bi se hrana donijela na stol. Utjecajem tuđih mišljenja na ovu temu formirao se stav prema kojem je realiziran ovaj rad. Klanje životinja možda se čini odvratnim i odbojnim drugim ljudima, no ovim radom se taj čin ne pokušava opravdati; cilj je suočiti gledatelja s pravom istinom koja se odvija iza svakog komada mesa.

Smrt kao takvu ne trebamo izbjegavati nego ju moramo prihvatiti kako bi znali njezinu pravu vrijednost. Onu pravu, moralnu cijenu mesa ne smijemo micati od očiju, jer tako nismo svjesni u potpunosti što sve radimo svijetu.

Ovaj rad na estetski prihvatljiv način približava gledatelja onomu što se krije iza njegovog obroka te poput Hirsta prikazuje smrt kao lijepom, sugerirajući na negativne posljedice koje se rađaju unutar margina kapitalističkog društva i mesne industrije.

7. LITERATURA

1. *Moć boja*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, ožujak - rujan 2009.
2. Šuvaković, M. : *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Horetzky, Zagreb, Vlees & Beton, Ghent, 2005.

8. MREŽNI IZVORI

1. Agroklub, Prehrambena industrija, *Izbacivanje mesa iz prehrane neće smanjiti zagađenje okoliša - rješenje je u ispaši stoke?*, 02.03.2020.
URL:<https://www.agroklub.com/prehrambena-industrija/izbacivanje-mesa-iz-prehrane-neece-smanjiti-zagadenje-okolisa-rjesenje-je-u-ispasi-stoke/57821/>
2. Butorac, D. : *Homesick*
URL:<https://www.denisbutorac.com/homesick>
3. Hirst, D. : *For the love of God*,
URL:<https://www.damienhirst.com/for-the-love-of-god>
4. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Anorganska kemija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2887>
5. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Bakar. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=5344>
6. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Hidratacija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25372>
7. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Hidrati. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25373>
8. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Kristali. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34004>
9. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Kristalizacija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34006>

10. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Organska kemija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1.. 9. 2021.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45483>
11. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Otopina. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 8. 9. 2021.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45894>
12. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Topljivost. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 9. 2021.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61798>
13. Morrison, O.: Foodnavigator, "*Meat is part of a sustainable world*" *Professor Louise Fresco*, 24.2.2020.
URL:<https://www.foodnavigator.com/Article/2020/02/24/Meat-is-part-of-a-sustainable-world-Professor-Louise-Fresco>

9. SLIKOVNI PRILOZI

1. Estetika smrti. Autorska fotografija.
2. Odnos kosti i kristala. Autorska fotografija.
3. Kostilubanje. Autorska fotografija.
4. Kostilubanje. Autorska fotografija.
5. Kristali modre galice. Autorska fotografija.
6. Kombinacija bijele i plave boje. Autorska fotografija.
7. Raspad kristala. Autorska fotografija.
8. Damien Hirst, *For the love of God*. 2007. Izvor: Hirst, D. : *For the love of God*, URL:<https://www.damienhirst.com/for-the-love-of-god> . Pristupljeno 1. 9. 2021.
9. Denisa Butorac, *Homesick*. 2018. Izvor: Butorac, D. : *Homesick* URL:<https://www.denisbutorac.com/homesick> . Pristupljeno 1. 9. 2021.
10. Denis Butorac, *Homesick*. 2018. Izvor: Butorac, D. : *Homesick* URL:<https://www.denisbutorac.com/homesick> . Pristupljeno 1. 9. 2021.